

Ажогіна Н. В.,

асистент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0001-6249-6118

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯНІСА ЕНДЗЕЛІНА НА ТЕРЕНАХ БАЛТИСТИКИ ТА ЛЕТОНІСТИКИ

Анотація. **Актуальність статті.** Латвійський лінгвіст Яніс Ендзелінс працював у Харківському університеті над граматиною латиської мови. Ця діяльність має велике значення для розвитку сучасної латиської мови, в цілому, для балтистики та лєтоністики. Для України його робота має значення як для розвитку порівняльного мовознавства, так і аспекти розуміння балто-слов'янської єдності, що має давні корені в історії і яка рел'єфно проявляється в сучасності. **Метою статті** є розгляд наукової діяльності Яніса Ендзелінса у його харківський період та її значення щодо розвитку лінгвістики й порівняльного мовознавства. **Методи дослідження.** Методологія дослідження базована на загальнонаукових принципах: об'єктивності, системності, всебічності та історико-логічному. Методи дослідження відносяться до філології, порівняльного мовознавства, граматичних напрямів: логіко-граматичного, елементарно-практичного, формально-граматичного, семантико-граматичного та структурно-семантичного. **Основні результати дослідження.** 1. Вперше в Україні простежено зв'язок між діяльністю Яніса Ендзелінса у Харківському університеті у 1912-1920 роках та значенням його роботи над граматиною латиської мови. 2. Вперше в Україні діяльність Яніса Ендзелінса уведена у контекст балтистики та лєтоністики. 3. Детально розглянутий внесок Яніса Ендзелінса у розвиток латиської мови – мови народів Латвії, розглянуто в аспекті історичної балто-слов'янської єдності. **Висновки з дослідження.** 1. Яніс Ендзелінс, видатний латиський філолог, лінгвіст та громадський діяч, розробив граматику сучасної латиської мови, започаткувавши її у час його роботи в Харківському університеті у 1912-1920-их роках. 2. Його наукова діяльність на цій ниві мала значний вплив на затвердження латиської мови як мови міжнародного спілкування. 3. Наукові розробки авторства Яніса Ендзелінса вважаються значним внеском у балтистику та лєтоністику. 4. Значення постаті Яніса Ендзелінса особливо акцентується в аспекті сучасних відносин України з Латвійською Республікою, яка робить великий внесок у справу оборони України.

Ключові слова: балтистика, граматики, латиська мова, лєтоністика, лінгвістика, філологія, Яніс Ендзелінс.

Вступ. Проблематика статті відображає реалії розвитку лінгвістики та мовознавства. З точки зору знищення імперського спадку (у Латвійській Республіці та в Україні) та запобігання новоімперським зазіханням з боку єрефії, захист національних мов та подальший розвиток лінгвістики та мовознавства, стають нагальними суспільними завданнями. Балто-слов'янська мовна єдність мала місце ще в перших століттях н. е. та у часи

спротиву народів Балтії (з 1918 по 1940 роки) та України (у 1917-1921 роках) імперії-росії.

У радянський час балтійські мови та українська мова знаходилися в лабетах совєцько-імперської ідеології. Тоді з'явився штучний новояз, нашіптований концептами, сконструйованими з модернізмів і запозичень ідеолого-прогандистського характеру і змісту. У цей час псевдонаукова течія *марризму* в мовознавстві стала панівною; вона була особливо жорстко спрямована проти порівняльного історичного мовознавства, яке було позначено як «буржуазне».

Актуальність теми дослідження визначається станом розвитку балтистики та лєтоністики як галузі філології та прикладної лінгвістики. Балтистика обійняла важливе місце на теренах філології та лінгвістики – у міжнародному вимірі. Першою ластівкою цього феномену на території України стало заснування Центру балтистики у ЛНУ імені Івана Франка. 23 березня 2010 р. за сприяння Посольства Латвійської Республіки в Україні та Почесного консульства Латвії у Львові Володимира Гарцулі на факультеті міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка відбулося відкриття студій латиської мови. Особливого звучання цей процес набув в сучасних реаліях, коли для України стала відчутною допомога, що її надають країни Балтії.

Великий внесок у її розвиток зробив **Яніс Ендзелінс**, який розробив практичну граматику латиської мови, започаткувавши цю діяльність у Харківському університеті у 1912-1920 роках. У своїй подальшій роботі він активно упроваджував ідентичні підстави латиської мови, вплинувши таким чином на розвиток світового і національного мовознавства, філології та лінгвістики. Харківський період своєї діяльності він уважав найпліднішими роками життя.

Постать латвійського філолога-просвітителя Яніса Ендзеліна обіймає місце зв'язуючої ланки в сенсі розробки сучасної граматики латиської мови як дієвого засобу підтримки історичних витоків балто-слов'янської спільноти. Починаючи з часів Київської Русі, і, включаючи проєкт, започаткований Михайлом Грушевським та його однодумцями, ця єдність проявилася також у радянський час, коли українські літератори перекладали визначні твори, створені на теренах Балтії, а литовські та латиські майстри пера, через переклади класиків України – Тараса Шевченка та Івана Франка, – розвивали історико-культурні та мовознавчі засади цієї єдності.

Короткий аналіз останніх досліджень для виділення невирішених раніше питань.

За визначенням ЕСУ [1], балтистика є наукою про мови, літературу і фольклор балтійських народів. У ВУЕ балтис-

тика трактується як сукупність гуманітарних дисциплін, які займаються дослідженням мов і культур балтійських народів [2]. Англomовна література визначає балтистику (також відому як балтознавство), як міждисциплінарне дослідження мови та культури (історії, літератури, фольклору та міфології) балтійських народів. Балтистика за своїм предметом поділяється на літуаністику, латвістику (летоністику), пруссику тощо. Вперше балтійські мови були досліджені в порівнянні з іншими індоєвропейськими мовами в XIX столітті: тоді Франц Бопп у 1816 році заклав основу для порівняльного мовознавства.

У XX столітті більшість латвійських лінгвістів працювали на факультеті філології та філософії Латвійського університету прикладних наук (пізніше Латвійського університету): Я. Ендзелінс, Ернест Блесе (1892–1964), мовознавець, перекладач, досліджував історичну ономастику та писемні пам'ятки), Анна Абеле (1881–1975), Петеріс Шмітс (1869–1938), Юріс Плакіс (1869–1942), Алвіс Аугсткалнс (1907–1940; у 1931 році склав бібліографію Карліса Міленбахса та Яніса Ендзелінса).

Вагомий внесок у становлення латиської мови зробив Яніс Райніс, який започаткував манеру «вдалого усичення» довгих латиських слів, зробивши можливими переклади класиків світової поезії латиської мови. У 1921 році на факультеті філології та філософії Латвійського університету прикладних наук під керівництвом професора Яніса Ендзелінса було відкрито перше у світі відділення балтійської філології. Сьогодні його правонаступником є кафедра латвійських і балтійських студій гуманітарного факультету Латвійського університету.

Відомими дослідниками латиської мови є представники Латвії: Р. Грабіс, І. Друвіете, Д. Земзаре, К. Каруліс, Б. Лаумане, А. Лаура, Н. Нау, С. Раре, Е. Сойда, Е. Шміте та ін. На теренах балтистики працюють також іноземці: Адальберт Беценбергер, Казимир Буга, Ояр Бушс, Пьетро Умберто Діні (широку популярність йому принесла книга «Балтійські мови» (*«Le lingue baltice»*, 1998)), Зигмас Зінквичюс, Август Лескін, Вітаутас Мажюліс, Летас Палмайтіс, Антанас Саліс, Войцех Смочинський, Ернст Френкель, Август Шлейхер, Еккерт Райнер, Казимерас Яунюс та ін.

У наш час програми балтистики практикуються в університетах у Центральній та Північній Європі – у Литві, ФРН, Польщі (Варшавський університет (Uniwersytet Warszawski)), Університет Адама Міцкевича в Познані (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)), Чехії, Швеції, Австрії. У США, у Вашингтонському університеті в Сент-Луїсі заснована програма бакалаврату з балтійських досліджень.

Основоположником балтистики в Україні був Олександр Потебня (1830–1891). Леонід Булаховський (1888–1961) був живим втіленням зв'язків між балтистикою та слов'янською. Він був учнем та колегою Я. Ендзелінса в Харківському університеті. Сучасний період у розвитку балтистики в Україні стартував наприкінці 1950-х – у середині 1960-их років. Основним річчям цього процесу стала діяльність Української ономастичної комісії, також праці В. Топорова й О. Трубацова. Ономастичні дослідження стали основним лінгвістичним трендом в Україні (А. Непокупний, В. Петров, І. Железняк, Л. Гумецька). Анатолій Непокупний (1932–2006) був українським мовознавцем, перекладачем, іноземним членом АН Латвійської Республіки, головою Української ономастичної комісії; він вважається засновником школи балтистики в Україні; його перу належать переклади творів литовських і латиських письменників; він

супроводжував лінгвістичну частину дипломатичних місій українського керівництва до країн Балтії.

Передчасно пішов з життя Юрій Садловський (1970–2018), український поет, літературознавець і перекладач. Він був популяризатором української культури в Латвії й латвійської культури в Україні, укладачем першого українсько-латиського розмовника, працював на філологічному факультеті Латвійського університету; з 2010 року викладав латиську мову на факультеті міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка. Валентин Таранець (1938–2019) був професором кафедри германських та східних мов у МГУ, Одеса; створив фундаментальні розробки в галузі мовознавства та балтистики. Значимо: викладання латиської мови в Україні є перспективним в сенсі сучасних стосунків України та Латвійської республіки.

Мета дослідження. Розгляд наукової діяльності Яніса Ендзелінса у його харківський період та послідуючі роки його роботи в Латвії, з 1921 року.

Завдання, хід їх вирішення в статті. Завданнями даного дослідження є: 1. Короткий виклад історії діяльності Яніса Ендзелінса у Харківському імператорському університеті (1912–1920 роки). 2. Опис внеску Яніса Ендзелінса у розробку сучасної практичної граматики латиської мови. 3. Виклад ходу роботи Яніса Ендзелінса на теренах 1, 2 та 3-ї Латвійської Республіки (1920–1961 роки) з точки зору його наукового внеску у морфологію, правопис та синтаксис латиської мови. Розробка цих завдань дає змогу пролити світло на наукову діяльність Яніса Ендзелінса в аспекті, перш за все, розкриття місця, ролі і значення основної його праці *«Latviešu lasītājs. Gramatiskās un metriskās ievadpiezīmes»*, 1922. Також виконання цих завдань дає змогу пов'язати творчий та науковий спадок Яніса Ендзелінса з реаліями сьогодення, зокрема, в сенсі відзначення його діяльності на міжнародному рівні та виокремлення значення його життєвого доробку в аспекті сучасних українсько-балтійських відносин – культурних, гуманітарних та політичних.

Основна частина. Об'єкт дослідження. Філологія, лінгвістика, балтистика та латоністика, розглянуті в аспекті внеску латиського філолога та лінгвіста Яніса Ендзелінса в розвиток загального мовознавства та порівняльної лінгвістики.

Предмет дослідження. Діяльність Яніса Ендзелінса у Харківському імператорському університеті (1912–1920-і роки) та його подальша робота над розвитком граматики латиської мови; значення наукового внеску Яніса Ендзелінса у розвиток практичної лінгвістики латиської мови; міжнародне визнання діяльності Яніса Ендзелінса.

Теоретичні основи дослідження. Основним і єдиним специфічним для лінгвістики об'єктом дослідження є фонетико-фонологічна, граматична (морфологічна і синтаксична), також лексична система мови. Спеціальна лінгвістика детально вивчає систему, характеристики та розвиток окремих мов (наприклад, латиської), мовних груп (наприклад, балтійської) або сімей (наприклад, індоєвропейської). У XIX столітті балтійський мовний комплекс був включений як об'єкт дослідження в історичне мовознавство (Расмус Крістіан Раск). *«Латиська мова»* (*«Die lettische Sprache»*, 1863–1864) авторства Августа Йоганна Готфріда Біленштейна вважається першою науковою латиською граматикою. Ця праця ввела латиську мову в міжнародні наукові кола і була найважливішим джерелом фактів до кінця Першої світової війни. У 1950-х роках поряд із порівняльно-історичним методом були започатковані інші підходи.

Поряд з діалектами основним об'єктом дослідження стала сучасна латиська мова та її різні аспекти. У методологічному плані найбільше значення до 1991 року мав вплив тогочасного російського мовознавства, яке домінувало в радянській науці. Головним завданням латиського мовознавства тоді була реалізація наступних проєктів: граматики сучасної літературної мови та словник літературної мови. У наш час лінгвістичні дослідження в Латвії базуються на світових дослідженнях.

Матеріал і методи дослідження. До XIX століття латиська писемність знаходилась в межах впливу німецьких лютеранських пасторів і німецької мови. У середині XIX на тодішніх латиських землях сталося Перше латиське національне пробудження (1850-1880-і роки), очолюване «молодими латишами», які популяризували використання латиської мови: Криш'яніс Валдемарс, Криш'яніс Баронс, Яніс Юріс Алунанс, Яніс Фрідріхс Бауманіс, Бернхардс Дірікіс, Ріхардс Томсонс, Атіс Кронвальдс, Фрідріхс Гросвальдс, Атіс Грінбергс, Ейженс Земмерс, Фрісіс Бріземнієкс. Учасники цього руху заклали основи стандартної латиської мови, також упроваджували латишизацію запозичених слів. Їхні ідеї доносили видання: «*Mājas Viesis*», «*Baltijas Vēstnesis*», «*Seta, Daba, Pasaule*» та «*Peterburgas Avīzes*». Однак, у 1880-х роках, коли до влади в російській імперії прийшов цар Олександр III, на цих землях розпочалася русифікація. Згодом, під впливом революції 1905-1907 років, політика русифікації була тимчасово обмежена, до 1913 року, зокрема, в народних школах було дозволено навчання латиською мовою.

У 1908 році латиські лінгвісти, такі, як Карліс Міленбахс (1853-1916, латвійський мовознавець, педагог, перекладач, один з основоположників латвійського мовознавства і латвійської лексикографії; вивчав питання синтаксису, лексики і правопису латвійської мови; був першим з латвійських мовознавців, хто звернувся до загального мовознавства, зокрема, до питання про походження мови і теорій про першооснову артикульованої мови в історії людства) і Яніс Ендзелінс, розробили сучасний латиський алфавіт – він замінив стару орфографію, яка використовувалася раніше.

Інша особливість латиської мови, спільної з її сестринською литовською мовою (яка вже була розроблена на той час), полягала в тому, що власні назви з інших країн і мов фонетично змінювалися відповідно до фонологічної системи латиської мови. Крім того, власні імена були змінені таким чином, щоб вони мали закінчення відмінювання іменників, як і всі інші іменники.

Отже, про Яніса Ендзелінса. Яніс Ендзелінс (1873-1961) був латиським мовознавцем, лінгвістом, дослідником латиської мови та інших балтійських мов, фахівцем із порівняльно-історичного мовознавства [3;4;5;6;7]. У 1936 році він був обраний іноземним членом Нідерландської королівської академії мистецтв і наук; був одним із підписантів Меморандуму Латвійської Центральної Ради від 17 березня 1944 року. З 1903 по 1908 рік Яніс Ендзелінс викладав порівняльне мовознавство в Тартуському університеті. У грудні 1905 року Яніс Ендзелінс здобув ступінь магістра порівняльного мовознавства, захистивши дослідження «Латвійські прикметники. Частина 1», «*Latišķie predloki. 1. daļa*», в Тартуському університеті. У 1907 році він, разом з Карлісом Міленбахсом, написав «Латвійську граматику», «*Latviešu gramatiku*» – перший науковий виклад граматики латиської мови.

У 1907 році Яніс Ендзелінс подав 2-у частину своєї праці як дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора санкт-петербурзького університету, проте, на її захисті йому фатально не вистачило одного голосу. Тоді він написав другу дисертацію – «*Slavyano-baltijskije etjudi*» («Слов'янські та балтійські етуди»). Її, у 1912 році, він успішно захистив. З того часу він був першим латишем, який мав ступінь доктора наук та звання професора. У 1908 році Харківський імператорський університет запросив до себе на роботу Я. Ендзелінса, обравши його позаштатним професором. Але, оскільки призначення на цю посаду не затвердив тодішній міністр освіти Олександр Шварц, з 1909 року Я. Ендзелінс працював позаштатним доцентом, з 1911 року – позаштатним професором; у 1912-1920 роках – штатним професором.

З 1909 по 1920 роки Я. Ендзелінс у Харківському університеті вів курси лекцій: введення в мовознавство, порівняльне мовознавство, порівняльна граматики індоєвропейських мов, порівняльна граматики німецьких мов. Також він вів теоретичні та практичні курси з вивчення литовської та давньопруської мов, також латиської, давньовірменської, давньоперської, готської, давньоісландської, давньоірландської, проводив заняття з читання текстів Авести та Ригведи, також давньогрецьких та перських текстів.

У Харкові Я. Ендзелінс написав «*Lettische Grammatik*», «Граматику латиської мови». Ця праця була видана в 1922 році в Латвії [8]. У ній було проаналізовано тодішній стан розвитку латиської мови; був зроблений детальний огляд історії звуків, форм і конструкцій латиської мови, досліджений її зв'язок з іншими мовами. «*Lettische Grammatik*» містить, крім литовської, старопруської та інших мов, багато латиського діалектного матеріалу, систематичний огляд латиської мови та її історії, також історичний огляд і відомості про латиські діалекти.

Відповідно до Сарми Клявіні, мовознавиці, «*Lettische Grammatik*» «[була. – Автор] порівняльною граматикою балтійських мов і першим наріжним каменем балтознавства – нової галузі порівняльно-історичного індоєвропейського мовознавства» [9, с.70].

З 1920 року Яніс Ендзелінс почав працювати в Латвійському університеті – найстарішому університеті Латвії. Його було засновано як «Латвійська вища школа» 28 вересня 1919 року на основі колишньої Ризької політехніки. У 1923 році їй було надано нинішнє ім'я – Латвійський університет (*Universitas Latviensis*). Тут Я. Ендзелінс взяв участь у створенні кафедри балтійської філології; викладав: вступ до балтійської філології, наукову граматику латиської мови, науковий курс литовської мови та порівняльну граматику балтійської мови.

З його ініціативи в 1920 році було засновано Товариство філологів, а в 1935 році – «Орфографічний словник латиської мови», «*Latviešu valodas krātuve*». Тоді ж Яніс Ендзелінс завершив працю його колеги Карліса Міленбахса «Словник латиської мови», «*Latviešu valodas vārdnīca*». До нього він написав примітки про походження слів у латиській мові та її зв'язки зі спорідненими мовами.

Зауважимо з цього приводу: у часи Першої латвійської республіки (1918-1940) новонароджена Латвія потребувала розвиненої державної мови, здатної функціонувати в усіх сферах життя: вона мала замінити мови іноземних адміністраторів. У 1922 році в Латвії була проведена реформа правопису, яка, в тому числі, передбачала очищення літературної мови від непотрібних запозичень, формалізацію, уточнення та зба-

гачення її новими словами та термінами. Саме цей рух очолював Я. Ендзелінс разом із своїми прихильниками та однодумцями.

У 1940-50-их роках Яніс Ендзелінс очолював кафедру латиської мови в Латвійському державному університеті, завідував відділом мови в Інституті мови і літератури Академії наук ЛРСР. У 1945 році вийшов його «Вступ до балтійської філології» (*«Ievads baltu filoloģijā»*), у 1948 році – «Звуки і форми балтійських мов», (*«Baltu valodu skaņas un formas»*), у 1951 році – «Граматика латиської мови», (*«Latviešu valodas gramatika»*).

Зазначимо важливе – у своїй плідній діяльності професор Я. Ендзелінс тісно пов'язав теорію з практикою. Він любив та поважав рідну йому мову, прагнув бачити її багатою, чистою, красивою, ясною і досконалою. Для нього мова була джерелом культурних цінностей народу, найміцнішою опорою національної культури. У своїй діяльності в якості лінгвіста, Яніс Ендзелінс зосереджував свою увагу на розширенні словникового запасу рідної мови, на розвиткові фразеології, на вивченні фонетичних явищ, на розв'язанні морфологічних питань та з'ясуванні сутності і природи синтаксичних явищ. Його особливими уподобаннями як науковця були: лексика, фонетика та морфологія.

Велику увагу Я. Ендзелінс приділяв збагаченню словникового складу латиської мови. Іноді він створював нові слова сам; часто це робив на прохання інших свідомих громадян Латвії. За сучасними висновками, ці нові слова були системно обґрунтовані з точки зору їхнього походження; вони ідеально описують річ, характеристику чи дію. При цьому, є цікавим для сучасників момент: у часи складання словника латиської мови він особисто прийняв у своєму помешканні (Rīgā, Gertrūdes ielā 3-28) 1500 (!) відвідувачів із пропозиціями щодо введення нових слів та фразеологічного тлумачення вже існуючих.

Наведемо приклади введених ним в обіг нових слів та понять: «поява», «влив», «добро», «забезпечення», «світло», «даний», «присутність», «воля», «сутність», «низький», «той, що не горить», «тротуар», «здобуток», «молитва», «замінити», «постачання», «опалення», «затемнення», «покрити», «відповідас», «ставлення», «увійти», «експертиза», «каркас», «відмінно», «відчути», «перемогти», «запит», «благородний», «відсутність», «літак», «дріжджі», «насос», «думка», «шинель» тощо.

Серед основних завдань у своїй діяльності Я. Ендзелінс вбачав позбавлення рідної мови германізмів і русизмів. Особливо його непокоїли слова та поняття, введені в латиську мову на кшталт «колгосп», «рада», «комунізм», «соціалізм», «революція», «диктатура пролетаріату» та інші. У галузі морфології професор Я. Ендзелінс приділяв серйозну увагу похідним словам. Він з'ясував природу та вживання суфіксів, вказував на правильне вживання причастя. Я. Ендзелінс приділяв особливу увагу з'ясуванню природи та вживання прийменників.

Великою заслугою професора Я. Ендзелінса є те, що він першим сформував правопис іноземних слів у латиській мові. При цьому він іноді відхилявся від оригінальної вимови іноземних слів, пристосовуючись до особливостей латиської мови. Я. Ендзелінс стабілізував написання іноземних слів у «Словнику іноземних слів», (*«Svešvārdu vārdnīca»*, 1926. Йому приписують головну заслугу в тому, що латиші мають нині науково-практичний правопис.

Загалом Яніс Ендзелінс опублікував близько 350 праць, серед яких варто відзначити 15 книжок – саме вони склали основу сучасної граматики латиської мови. У 2023 році з нагоди 150-річчя від народження Яніса Ендзеліна, ЮНЕСКО визнало

його людиною року. Яніс Ендзелінс був членом шести академій – Шведської королівської академії наук, Чеської академії наук, Нідерландської академії наук, Геттінгенського товариства наук, Академії наук ЛРСР; був почесним доктором Упсальського (Швеція) і Каунаського Вітаутаса Великого (Литовська Республіка) університетів, почесним членом Латвійського університету; лауреатом премії Батьківщини (1939), лауреатом Державної премії ЛРСР (1957); також почесним членом багатьох зарубіжних наукових товариств. У Латвії є дві вулиці, названі його ім'ям: в Золітуде (район Риги) та у Валмієрі.

22 лютого 2023 року вийшла в обіг поштова марка на честь 150-річчя від дня народження Яніса Ендзелінса у кількості 25 000 екземплярів. Інститут латвійської мови Гуманітарного факультету Латвійського університету у лютому 2025 року запросив на міжнародну наукову конференцію «Від першої книги до цифрових текстів: розвиток мови за 500 років» до 152-ї річниці від дня народження Яніса Ендзелінса. Вона присвячена 500-річчю першої книги, виданої латиською мовою; вона охоплюватиме розвиток латиської мови за останні п'ять століть, включаючи ранні тексти, писемність, граматику, ономастику, діалектологию, термінологию, лексикологию, лексикографію, соціолінгвістику, та оцифрування текстів.

Висновки. В результаті проведеного дослідження були напрацьовані наступні висновки: 1. У ході своєї наукової діяльності, зокрема, в Харківському імператорському університеті, у 1908-1920 роках, Яніс Ендзелінс створив сучасну граматику латиської мови. Його робота була опублікована у 1922 році. 2. У своїй подальшій діяльності в Латвії Яніс Ендзелінс розвивав свої теоретичні та практичні погляди на ниві балтистики та летоністики (латвістики). 3. Яніс Ендзелінс довів до практичного завершення й публікації словник латиської мови, започаткований його колегою Карлісом Міленбахом. 4. Сучасні свідомі латвійці вважають, що Яніс Ендзелінс повернув латишам їхню мову як чисту, ясну, визначену і правильну. Цим професор Я. Ендзелінс здобув найвищу нагороду – безсмертя. 5. Яніс Ендзелінс згуртував навколо себе молодих лінгвістів, які любили і поважали свого професора. Його ім'я з великою повагою згадують учні, а його опубліковані книжки сьогодні активно використовуються вчителями та викладачами усіх рівнів освіти в Латвійській Республіці. Очолюючи кафедру латиської мови в Латвійському університеті, Я. Ендзелінс підготував нових науковців – продовжувачів його справи. 6. Період своєї роботи в Харківському університеті Яніс Ендзелінс уважав найкращим та найпліднішим у своєму житті. Він неодноразово з теплими почуттями згадував нашу Україну. Сьогодні пам'ять Яніса Ендзеліна вшанована меморіальною дошкою на фасаді ХНУ імені Василя Каразіна (Харків, вулиця Університетська, 23).

Перспективи аналізу. Плідна діяльність Яніса Ендзелінса продовжується у сучасній роботі філологів та лінгвістів як у Латвійській Республіці, так і на міжнародних теренах. Для України його творчий спадок має значення з точки зору історії лінгвістики, порівняльної лінгвістики та загального мовознавства. Латиська мова вивчається у Центрі балтистики в ЛНУ імені Івана Франка. Українські фахівці мають чудову нагоду взяти участь в заходах, які проводяться з нагоди 152-ої річниці з дня народження Яніса Ендзелінса. Ба більше, подальший розвиток різноманітних відносин між Україною та країнами Балтії має як загальнополітичне, так і гуманітарне значення. Ці країни гостинно прийняли наших співвітчизників та співвітчизниць

у сувору годину; пролонговано розвиваються зв'язки між науковими та іншими гуманітарними установами України та Латвії.

Література:

1. Балтистика. А. П. Непокупний. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-40179>.
2. Балтистика. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Балтистика> (дата звернення: 14.03.2025).
3. Grīšle, R. Jānis Endzelīns (1873–1961). *Baltistica*. IX (2). 1973. 119-134. lpp. Pieejams <https://doi.org/10.15388/baltistica.9.2.1822>.
4. Grīšle, R. Endzelīns, Jānis, Darbu izlase : 4 sējums. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. A. Upīša Valodas un literatūras institūts ; [sastādījuši un rediģējuši: V. Dambe, R. Grīšle un Dz. Hirša]. Rīga : Zinātne, 1971-1982. 4 sēj.
5. "J. Endzelin (1873–1961)". Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences.
6. Sabaliauskas, A. 'Janis Endzelynas'. Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija. 1940-1980. Vilnius, Mokslas. 1982. 107-114 psl.
7. Rasma Grīšle. "Jānis Endzelīns". *Latvijas Vēstnesis*. 1999. ##119/120. On-line.
8. Endzelin, J. Lettisches Lesebuch. Grammatische und metrische Vorbemerkungen. Texte und Glossar. Indogermanische Bibliothek, herausg. von H. Hirt und W. Streitberg. Erste Abteilung : Sammlung indogermanischer Lehr- und Handbücher. Erste Reihe: Grammatiken Bd. 16. Heidelberg. Carl Winters Universitätsbuchhandlung. VIII, 206 S. 1922.
9. Kļaviņa, S. Esība un sūtība. *Domuzīme*. 26.04.2023. #2. 68-71 psl.

Azhohina N. Scientific activities of Janis Enzelin in the field of baltistics and latvistics

The relevance of the article. Latvian linguist Janis Endzelins worked at Kharkiv University on Latvian grammar.

This activity was of great importance for the development of modern Latvian, in general, for Baltic. For Ukraine, its work is important for the development of comparative linguistics and the aspect of the Baltic-Slavic unity, which has ancient roots in history and which is religiously manifested in the present.

The purpose of the article is to consider the scientific activity of Janis Endzelins in its Kharkiv period and its importance for the development of linguistics and comparative linguistics. Research methods. **The research methodology** is based on general scientific principles: objectivity, systematic, complexity and comprehensive, historical and logical. Research methods refer to philology, comparative linguistics, grammatical directions – logic-grammatical, elementary-practical, formal-grammatical, semantic-grammatical and structural-semantic.

The main results of the study. 1. For the first time in Ukraine, the link between the activities of Janis Endzelins at Kharkiv University in 1912-1920 and the importance of his work on the grammar of Latvian. 2. For the first time in Ukraine, Janis Endzelins' activities were introduced into the context of Baltistics and Letonistics. 3. A detailed contribution of Janis Endzelins to the development of Latvian is the language of Latvia peoples, considered in the aspect of the historical Baltic-Slavic unity. **Conclusions from the study.** 1. Janis Endzelins, a prominent Latvian philologist, linguist and public figure developed a grammar of modern Latvian, starting it in his work at Kharkiv University in the 1912-1920s. 2. His scientific activity in this field had a significant impact on the approval of Latvian as a language of international communication. 3. The scientific developments of Janis Endzelins are considered by a significant contribution to Baltistics and Letonistics. 4. The importance of Janis Endzelins is especially emphasized in the aspect of modern relations of Ukraine with the Republic of Latvia, which makes a major contribution to the Defense of Ukraine.

Key words: Baltics, Grammar, Latvian, Letonistics, Linguistics, Janis Endzelins, Philology.